

**НАУКОВО-ОСВІТНЯ ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
АКАДЕМІКА В. В. ПАШКЕВИЧА**

Досліджується життєвий шлях, наукова, викладацька та практична діяльність Василя Васильовича Пашкевича – визначного вченого в галузі плодівництва, дендрології, інтродукції й акліматизації рослин та паркобудівництва. Відзначено, що творча спадщина вченого становить понад 300 наукових праць із різних питань садівництва.

Встановлено, що основні наукові дослідження В. Пашкевича були присвячені вивченню сортоведення плодових дерев. З'ясовано, що вчений досліджував стійкість сортів до ґрунтово-кліматичних умов у різних регіонах, розробляв питання стандартизації й районування плодових сортиментів, стерильності та фертильності плодових дерев. Наголошено, що В. Пашкевич надавав великого значення вивченню плодових дерев і їх диких родичів, біології цвітіння та плодоношення плодових культур, добору запилювачів для найбільш важливих промислових сортів; вивчав квітникарство, овочівництво та лікарські рослини.

Розглянута науково-педагогічна діяльність В. Пашкевича в Уманському училищі землеробства і садівництва та його вклад у розвиток садівничої освіти. Подано історико-науковий аналіз авторського «Підручника садівництва для нижчих шкіл садівництва». Доведено, що наукові здобутки В. Пашкевича були вагомим внеском у розвиток вітчизняного садівництва.

Ключові слова: Василь Васильович Пашкевич, наукові дослідження, помологія, садівництво, плодівництво, Уманське училище землеробства і садівництва, «Підручник садівництва для нижчих шкіл садівництва».

Можливість об'єктивного відтворення внеску окремих особистостей для подальшого розвитку української держави, є одним із вагомих здобутків української незалежності. До когорти визначних учених у галузі садівництва належить В. Пашкевич – учений-садівник, спеціаліст у галузі садівництва та плодівництва, доктор біологічних наук, академік. Дотепер все ще до кінця не усвідомлений той значний вклад у розвиток і становлення наукового садівництва, який вніс В. Пашкевич.

У кінці XIX – першій третині XX ст. значну науково-освітню, практичну та організаційну роботу з вивчення та розвитку садівництва здійснив учений-садівник – В. Пашкевич.

Видатний учений-помолог, засновник наукового плодівництва – В. Пашкевич народився в Білорусі 10 січня 1857 р. у селі Семеновичі Ігуменського повіту Мінської губернії. Після закінчення Мінської духовної семінарії майбутній учений вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Імператорського Петербурзького університету. В 1881 р. Василь Васильович закінчив університет, отримавши вчений ступінь магістра природничих наук за дисертацію «Флора квіткових рослин Мінської губернії» [18].

У 1883–1885 рр. він відряджений за кордон для «вивчення плодівництва, виноградарства, а

також інших галузей садівництва, в Німеччину в Гейзенгеймське училище садівництва і виноградарства на Рейні» [36, с. 72], де удосконалював свої знання під керівництвом директора училища, відомого плодовода Рудольфа Гете, якого вважав своїм учителем. Останні три місяці відрядження провів у подорожах по садових закладах Півдня Німеччини та Австрії, побував у Швейцарії, завершивши закордонне перебування у Західній Пруссії, знайомством з установами Проскауського помологічного інституту.

Після закордонного стажування в світ виходить низка наукових публікацій Пашкевича про зарубіжні технології переробки плодів і овочів, закладення садів: «Новий спосіб складання помологічних колекцій» (1884), «Російське плодівництво та десять заповідей плодівництва вюртемберського» (1886), «Завдання російського плодівництва» (1890) та ін. [32, с. 3].

З 1885 р. В. Пашкевич викладає в Уманському училищі землеробства і садівництва ботаніку та садівництво, завідує Уманським Царициним Садам.

Діяльність В. Пашкевича в Умані розпочалася 21 квітня 1885 р. і тривала до 31 січня 1892 р. За цей порівняно короткий час він встиг дуже багато, і частиною цих надбань продовжують користуватися наші сучасники.

В. Пашкевич зробив помітний вклад у підтримку та розвиток парку, який у той час перебував у запущеному стані. За визнанням самого Василя Васильовича, тут він отримав можливість ознайомитися з численними колекціями саду, що дало значний матеріал для подальшої діяльності.

Особливу цінність для сьогоденної «Софіївки» становить «Англійський парк», або Арборетум, який у 1890–1891 рр. був закладений В. Пашкевичем та засаджений екзотичними породами дерев і кущів. Площу майбутнього парку було поділено на 23 ділянки, на яких зібрано багато рідкісних рослин, майстерно згруповано та розміщено. На території Арборетуму є кам'яний басейн, грот, кам'яна гірка та декілька зацементованих колодязів, в які, за тих часів, вода для поливу підземними гончарними трубами надходила за декілька кілометрів від парку [35].

Сьогодні «Англійський парк» займає невелику територію у формі трикутника площею близько двох гектарів. Колекція Арборетуму в первісному вигляді збереглася частково: з 200 видів і садових форм деревних і чагарникових рослин у 1963 р. зростало відповідно 129 і 135 видів і форм екзотичних та місцевих деревних і кущових рослин, а нині – лише 45 [33].

З нагоди 210-річного ювілею Національного дендропарку «Софіївка» НАН України, були проведені значні роботи з упорядкування насаджень і дорожньо-алеїної системи та присвоєння цій ділянці імені видатного вченого-садівника В. Пашкевича [5, с. 79–80].

З ініціативи Василя Васильовича закладається помологічний сад, у якому було 350 сортів яблуні, 250 сортів груш, 40 сортів слив, 50 сортів вишень і черешень вітчизняного та закордонного походження. Створюється формовий сад для навчання учнів технології обрізування плодкових дерев і ягідних кущів. Вперше в Київській губернії розпочато культивуацію винограду [26]. За почину Василя Васильовича було запроваджено різні способи технічної переробки: сушіння плодів і овочів, варка паст, пастили, мармеладу, виготовлення плодово-ягідних вин. Щорічно виготовлялося майже 600 відер вина. За вказівками В. Пашкевича була споруджена сушильня Рейнольда та сонячна сушильня [5, с. 80]. Частиною цих надбань продовжують користуватися наші сучасники.

За технологічними розробками Василя Васильовича в Уманському училищі землеробства і садівництва проводилося вирощування ананасів, які відправлялися в Петербург до царського столу. В Умані, як свідчить дата у перед-

мові, була написана книга В. Пашкевича «Культура ананасів. Виклад найбільш рекомендованих в Західній Європі нових способів вигонки ананасів по Найту, Татгеру, Гампелю та ін.» [11].

Праці вченого завжди супроводжували його особисті малюнки. Яскравим прикладом стала, надрукована в журналі «Плодівництво» за 1891 р. стаття «Сорти плодкових дерев Уманського Царицина Сада». Одним із перших серед науковців Василь Васильович оволодів технікою фотографування. З того часу разом з малюнками його роботи ілюструють і фотографії.

Під час вивчення дисципліни «Ботаніка», учні училища збирали гербарій інтродукованих рослин Царициного саду, що зазначено на етикетках гербарних зразків (нині зберігається в Науковому гербарії Уманського національного університету садівництва та набув історичної цінності). Зауважимо, що вчені-ботаніки того часу, зокрема й В. Пашкевич, були причетними до його формування та збереження [7, с. 261].

Діяльність Василя Васильовича в Уманському училищі сприяла подальшому розвитку плодового та декоративного садівництва, виноградарства в Російській імперії, а пізніше і в Україні.

1894 р. у м. Санкт-Петербург проходила Міжнародна виставка з плодівництва, на яку був запрошений В. Пашкевич, як спеціаліст садівництва при департаменті землеробства, для допомоги в її організації завідуючому міністерським відділом – професору А.Ф. Рудзькому.

На виставці В. Пашкевич представив гектографічні записки, складені під час його перебування на посаді викладача садівництва в Уманському училищі землеробства і садівництва. Це, зокрема: теорія садівництва, патологія рослин, квітникарство, культура формових плодкових дерев [2].

Окремим експонатом В. Пашкевич показав дослідження учнів із вирощування городніх культур, зібрані у 28 зошитах. Вихованцями III-го класу, влітку на відведених земельних ділянках, велись дослідження з вирощування овочів: «Кожен вихованець спостерігав за своїми грядками й робив записи на запропоновану йому тему. Кожен учень у присутності викладача читав перед товаришами про свої дослідження, які згодом колективно обговорювалися, а потім деякі із слухачів, за вказівкою викладача, повинні були повторити те, що прочитав їх товариш» [2].

Найкращі праці учнів Уманського училища землеробства і садівництва друкувалися у спеціальних виданнях. Так, зокрема, у «Віс-

нику Російського сільського господарства» за 1890 р., № 17–18 опублікована робота Семена Барашка (випускник 1891 р.) «Культура цибулі-порею». У виданні «Землеробство» за 1890 р., № 21, 23–25 Микола Королько (випускник 1892 р.) надрукував своє дослідження «Російські чи кінські боби». Тимофій Гончарук – випускник 1891 р., згодом директор Уманського училища садівництва і землеробства (191–1914 рр.) – Гончарук-Біда Тимофій Григорович, у журналі «Російське садівництво» за 1889 р., № 19, 20 опублікував роботу «Цибулеві рослини (крім ріпчастої цибулі)». У цьому ж виданні надрукована робота Казимира Свідерського (випускник 1891 р.) «Топінамбур» (№ 24 за 1889 р.). Останньою із віднайдених нами публікацій була праця С. Хацикевича в журналі «Російське садівництво» за 1889 р., № 4, 6 «Морська капуста» (на жаль, відомостей про цього учня не знайдено).

На виставці були представлені наукові роботи В. Пашкевича, написані ним під час перебування в Умані: «Про виготовлення плодівих вин» (1886), «Ягідні вина» (1887), «Суниця» (1888), «Культура ананасів» (1889), «Слива» (1890), «Малина» (1890), «Персик» (1890), «Культура лікарських рослин» (1894), «Горіх лісовий і його культура» (1894), «Уманський Царицин сад» (1894) [12; 15; 17; 19; 23; 26].

В цей же період у журналі «Плодівництво» вийшли статті «Новий спосіб створення помологічних колекцій» (1884), «Російське плодівництво і десять заповідей плодівництва вюртемберського» (1886), «Завдання руського плодівництва» (1890), «Плодівництво в Старій Русі та в околицях» (1893) [34].

На виставці експонувалися акварельні зображення плодів, виконані головним садівником Царициного саду Ю.Р. Ланцьким. Автором було зображено 63 сорти яблук, 44 сорти груш, 21 сорт слив, 14 сортів вишні та черешні, 5 сортів персика, 2 сорти полуниці, 5 сортів агрусу. На жаль, подальша доля експонатів невідома [2].

У вересні 1894 р. В. Пашкевич бере участь у Воронезькій сільськогосподарській виставці з читанням публічних лекцій по сушінню фруктів, а 14 серпня 1895 р. – організовує стенд по сушінню плодів на сільськогосподарській виставці у місті Орел. Незалежно від того, де працював В. Пашкевич, він постійно тримав у полі зору розвиток садівництва в Україні, поєднуючи свою діяльність із розробкою теорії і практики вітчизняного плодівництва, ягідництва, виноградарства та з підготовкою молодих кадрів.

Подальша діяльність В. Пашкевича була пов'язана з Нікітським ботанічним садом у Криму та Імператорським ботанічним садом у Петербурзі.

31 січня 1892 р. В. Пашкевич стає головним садівником Імператорського Нікітського ботанічного саду, а з 16 червня 1893 р. – виконує обов'язки головного садівника Імператорського ботанічного саду в Петербурзі. З 21 липня 1894 р. В. Пашкевич був призначений на посаду старшого спеціаліста із садівництва при департаменті землеробства, а з 16 квітня 1912 р. – чиновником із особливих доручень при головному управляючому землеустроєм та землеробством. На цій посаді В. Пашкевич перебуває до 1917 р. [5, с. 80].

В 1895–1896 рр. Василь Васильович відвідує Віленську і Мінську губернії та опубліковує наукову роботу «Плодівництво та городництво в Мінській губернії», в якій подає докладний опис стану садівництва, аналізує місцевий сортимент плодівих із описом сортів яблуні, груші, сливи та інших плодівих рослин. Таких детальних робіт із вивчення стану садівництва в Росії до В. Пашкевича не було. Вказана праця, стала основою для подальшої плідної роботи вченого з дослідження садівництва на всій території Росії [3, с. 58].

Василь Васильович, виконуючи різні доручення департаменту землеробства, ознайомився зі станом садівництва майже всієї європейської частини Росії, дослідив безпосередньо плодівництво Воронезької (1896), Нижегородської (1904), Казанської (1899), В'ятської (1904), Симбірської (1904), Самарської (1906), Саратовської (1908), Астраханської (1911), Пензенської (1914) та Мінської (1914) губерній. Звіти про цю роботу були надруковані департаментом окремими томами під загальною назвою: «Плодівництво в Росії: Матеріали і дослідження». Загальна кількість ґрунтовних праць, в яких всебічно відображено стан плодівництва в Росії, викладена в 12-ти томах (нині знаходяться у фондах Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва) [3, с. 80; 20]. Цій важливій проблемі В. Пашкевич приділяв значну увагу впродовж усього життя, намагаючись показати шляхи перетворення та розвитку садівництва в Росії.

1911 р. опублікована фундаментальна праця «Плодове сортоведення або Помологія на нових началах». В Західній Європі, зазвичай, виходили помології з описом плодів, що приводило до механічного запам'ятовування ознаки сорту. В. Пашкевич вважав за необхідне, щоб

у поняття сорту входили морфологічні, анатомічні, біологічні та біохімічні ознаки. Ця робота В. Пашкевича ознаменувала нові підходи до сортовивчення плодкових культур [21].

Вагомим вкладом у науку були дослідження вченого по біології квіткування плодкових рослин, які він починав у своєму саду в Горутишках Мінської губернії [32, с. 4]. В результаті цих досліджень з'являються книги «Дослідження та спостереження над різними сортами плодкових дерев» (1915) та «Безпліддя і ступінь урожайності в садівництві в залежності від сорту запилювача» (1931). Перша із вказаних праць, підготовлена вченим на основі узагальнених матеріалів, зібраних при об'їзді садів земських народних шкіл та за свідченнями народних учителів, які були на його курсах із садівництва. Остання стала справжнім підручником із садівництва [8]. Саме ці дослідження відіграли важливу роль у підвищенні врожайності плодкових культур.

Виступивши проти описового підходу до сортів плодкових культур, який обмежує завдання помолога лише класифікацією сортів на основі морфології плоду, вчений вважав за необхідне вивчення біологічних особливостей сортів, таких, як стійкість до хвороб і морозів, продуктивність, терміни проходження фенофаз. Важливе значення В. Пашкевич надавав виявленню зв'язку сучасних сортів із родоначальними формами плодкових рослин, необхідності глибокого вивчення дикорослих родичів. Сучасна система помології як наукової дисципліни, що займається різнобічним вивченням сортів плодкових рослин, викладена В. Пашкевичем у роботах «Загальна помологія, або вчення про сорти плодкових дерев» (1930), «Сортівивчення і сортоведення плодкових дерев» (1933), «Плодівництво: Практичне керівництво на наукових основах» (1923, 1927, 1929) [16; 25; 22].

Під керівництвом В. Пашкевича здійснено сортове районування плодкових і ягідних культур [25], що знайшло своє відображення в наукових працях: «До стандартизації сортів плодкових дерев і ягідних кущів» та «Вибрані твори по садівництву». Названі роботи стали класикою вітчизняного садівництва [10].

В. Пашкевич обраний почесним членом Імператорського Російського товариства садівництва та його Ризького відділу, Імператорського Російського товариства садівництва, Московського товариства любителів садівництва, Старо-Петровського товариства садівництва, Санкт-Петербурзького товариства приро-

дознавців, за сприяння якого виходив журнал «Плодівництво», Імператорського Вільно-економічного товариства та Всеросійського товариства бджільництва і садівництва [3, с. 58].

Варто відзначити В. Пашкевича як талановитого педагога, який зробив вагомий внесок у підготовку кадрів у галузі садівництва. Так, за безпосередньої та активної участі В. Пашкевича розроблені програми для шкіл садівництва, а у 1895 р. в журналі «Плодівництво» надрукована, підготовлена ним програма практичних і теоретичних занять із садівництва у народних школах [6; 24].

В. Пашкевич постійно доводив необхідність організації спеціальних кафедр із садівництва при сільськогосподарських інститутах. Особливу увагу приділяв підготовці садівників в училищах, склавши програму викладання ботаніки та садівництва. Окрім цього, Василь Васильович підготував «Підручник садівництва» та ґрунтове практичне керівництво для догляду за плодним садом [28; 27].

В. Пашкевич написав спеціальний «Підручник садівництва для нижчих шкіл садівництва» (1902–1903 рр.) у 3-х ч., який спрямований на підготовку спеціалістів для роботи в галузі садівництва та заслуговує на особливу увагу. Далі подаємо історико-науковий аналіз даного підручника.

Підручник складений відповідно до програм, затверджених міністром землеробства та державного майна 5 квітня 1899 р., для нижчих шкіл садівництва. З метою використання підручника в школах I-го та II-го розряду, матеріал викладений автором просто та доступно. Для зручності користування в різних класах, він поділений на 3 частини, кожна з яких розміщена в окремій книзі: перша частина містить виклад необхідного матеріалу із ботаніки, глави про ґрунти та удобрення, розмноження рослин та розділ городництва. Друга частина підручника присвячена виключно садівництву, а третя – декоративному садівництву, вигінці плодів та квітковим виробам [29–31].

В. Пашкевич вважав, що для кращого розуміння та засвоєння учнями знань із ботаніки, є вкрай важливим попереднє детальне їх ознайомлення з декількома типовими видами рослин по живих екземплярах. Після чого, на думку автора, під час вивчення різних статей підручника, посилення на ці рослини замінять малюнки, а уявлення стосовно даної рослини в будь-який час учні відновлять за гербарними екземплярами. Василь Васильович рекомендував викладачам тих шкіл, де навчальний рік

починався взимку, для початкового ознайомлення з типовими рослинами, використовувати спеціально загербатизовані екземпляри рослин. З цією метою вчений-практик радив учителям заготувати наступні 15–20 видів рослин: 1) жовтець їдкий; 2) дельфіній; 3) левкочай, гірчицю або суріпку; 4) кукулю; 5) суницю або перстач; 6) вишню або сливу; 7) кріп, моркву або пастернак; 8) кульбабу, поповник або нагідки; 9) горох або запашний горошок; 10) глуху кропиву білу або п'ятнисту чи шавлію; 11) конвалію або ряст; 12) огіркове бадилля з квітами; 13) хміль або коноплі, іву з суцвіттями; 14) подорожник; 15) пирій; 16) овес; 17) папороть; 18) мох, зозулин льон [29, с. IX–XI].

Розділ про анатомічну будову рослин, як вказує автор, потребує пояснень малюнками та демонстрації предметів, що вивчаються під мікроскопом.

Стосовно городництва, вважає вчений, найкращим було б ознайомлення учнів під керівництвом учителя під час літньої практики з різними видами та сортами городніх овочів. Викладачі можуть скористатися каталогами кращих насінневих фірм, які багаті малюнками різних видів та сортів овочів.

Предмет «Городництво» передбачав ознайомлення учнів із домашнім городом, вибором для нього місця, складом та значенням ґрунту, закладкою, первісним обробітком та знаряддями для обробітку ґрунту в городі; удобреннями й удобрювальними матеріалами. Підручник подавав чималий матеріал про розсадники, парники та догляд за ними; приготування насіння до посіву й посів, догляд за рослинами; збір урожаю й насіння та його збереження; особливості вирощування найважливіших городніх рослин (подавався їх повний перелік) [29, с. 169–284]. Окрім цього, автор підручника розглядає матеріал про хвороби та шкідників городніх рослин і способи боротьби з ними.

На думку автора, в школах, де курс навчання починається в січні, не обов'язково зразу ж приступати до вивчення ботаніки та городництва. Учні можуть вивчати ці предмети влітку та восени, коли під час екскурсій та практики на городі найкраще можуть бути засвоєні ці знання. До того ж, складання гербаріїв учнями під керівництвом учителя буде дуже корисним у цьому відношенні.

В. Пашкевич вказує, що головне призначення його підручника – відтворити пояснення вчителя, демонстрованих ним предметів, їх змісту та засвоєння їх учнями в логічній послідовності. Автор вважає, що проходження в

школах розділів ботаніки, городництва, плодівництва та декоративного садівництва, які пропонує підручник – не обов'язкове: воно може вестись у кожному окремому класі паралельно по всіх розділах, але при вмілому підборі матеріалів для викладання та при найбільш природній послідовності вивчення [29, с. XI].

Друга частина підручника представлена розділами: плодівництво та декоративне садівництво (у першому виданні та розділом плодівництво – у другому) [30–31].

Автор вважає, що вивчення плодівництва можна почати з I-го класу паралельно з ботанікою та городництвом. Проте важливо, щоб воно йшло паралельно з практичними роботами в саду та розпліднику, або супроводжувалось демонстрацією прийомів та предметів, що вивчаються. Практичні заняття можуть при цьому передувати теоретичним поясненням або слідувати за ними. Взимку, коли ніякі роботи на відкритому повітрі з плодівництва неможливі, можна вивчати розділи про шкідливих та корисних тварин і комах, про грибкові хвороби та способи боротьби з ними. При цьому, бажана демонстрація відповідних колекцій комах та грибкових хвороб, приладів та речовин. У цей же час можливе демонстрування, наприклад, сушіння фруктів, виготовлення пастил, сидру, оцту, а також демонстрування щеплення дерев черенком (окрім щеплення під кору) та паралельно з цим також теоретичне вивчення названих виробництв та прийомів щеплення. В. Пашкевич підкреслює, що важливим є те, щоб учні прослідкували всі роботи садового господарства в природній послідовності та залежності, засвоїли цю послідовність, набули навичок у роботах [30, с. III–IV].

Навчальний предмет «Плодівництво» передбачав ознайомлення учнів із різними способами розмноження плодівних дерев та кущів; розплідниками; обробітком ґрунту, засадженням його дичками та доглядом за ними до щеплення; розрахунками стосовно посівних та посадкових матеріалів [30, с. 1–22]. У підручнику детально розглядалися питання про щеплення та догляд за ним [30, с. 23–46]; обрізку кореня й крони, догляд у перші роки після посадки, очищення та проріджування гілля у дорослих дерев [30, с. 48–102]; омолодження; боронування штамба, обмазування вапном, обприскування бордоською рідиною, зеленню, гасовою емульсією й тютюновим відваром; обкурювання саду димом, сіркою й тютюновим димом [30, с. 108–150]; хвороби та вороги плодівних дерев та способи боротьби з ними [30, с. 153–197]. Окремі

статті підручника були присвячені розведенню ягідників та технічному переробітку плодів [30, с. 199–251].

Стосовно окремих рубрик підручника, в статтях «Економічні розрахунки по господарству в розпліднику» [30, с. 103–107] та «Доходність плодового саду» [30, с. 260–264] автор зауважує наступне: ці статті подають лише схеми для приблизного визначення витрат та прибутків. Викладачу необхідно якомога ближче ознайомитися з місцевими умовами та місцевими цінами на робочі руки, матеріалами та з дійсними витратами по садовому господарству школи для того, щоб дати учням реальні цифри відповідного садового господарства.

В розділі декоративного садівництва «перелік найбільш розповсюджених декоративних дерев та кущів», надрукований дрібним шрифтом, є довідником під час практичного ознайомлення з різними декоративними породами під час літньої практики учнів. Серед цього переліку лише стаття про троянди заслуговує більш детального теоретичного вивчення через велике значення культури цього квіткового куща, тому й вона викладена автором з найбільшими подробицями. Далі автор зауважує, що для шкіл садівництва другого розряду, як у першій, так і в другій частині даного підручника, не обов'язкове проходження параграфів, що не включені програмою цих шкіл [30, с. V–VI].

У передмові до другого видання вказано, що підручник зазнав деяких змін та доповнень. Зокрема, розділ декоративного садівництва виключений із другої частини та замінений спеціальною главою про помологію за новою, складеною автором програмою. Ця глава призначена як для користування в середніх та вищих навчальних закладах, так і для викладачів нижчих шкіл садівництва та любителів. Відповідно до програми В. Пашкевича, в цю главу повинен був увійти огляд родоначальних форм та диких родичів плодкових дерев про те, щоб не збільшувати об'єм підручника, автор вирішив висвітлити ці питання в третій частині в розділі про декоративне садівництво. Доповнення другої частини главою про помологію Василь Васильович вважає «суттєво важливим у силу саме того нового змісту цього вчення, яке ми бажали б за помологією закріпити; помологія може дати більш серйозний науковий напрямок та стати також плідним і для практичного садівництва» [30, с. V].

В третій частині підручника поданий перелік найбільш розповсюджених видів рослин у губерніях північної та середньої смуг Росії з

короткими їх характеристиками. Цей перелік займає значну частину підручника, але не призначається для поурочного заучування під час класного викладання, а повинен слугувати для учнів посібником для самостійного вивчення ними деревних порід (частина друга) та різноманітних квіткових рослин під час літньої практики. Характеристики окремих видів та різновидів, які подані в підручнику, стосуються переважно поверхневих ознак рослин. Детальні ботанічні характеристики, як зауважує автор, занадто збільшили об'єм підручника: вони можуть вивчатися учнями влітку практично. В характеристиках, наданих В. Пашкевичем, виключна увага зверталась на декоративний бік та значення кожного запропонованого роду та виду.

Програмою передбачається деяка «розтяжність» стосовно кількості матеріалу, що вивчається. Так, наприклад, програма вимагає вивчення культур «рослин новоголландських, японських, південно-європейських та інших помірно теплих країн, різних тропічних рослин; хвойних» [31, с. IV]. Кожна з названих груп має значну кількість окремих видів та різновидів, які значно відрізняються між собою. Вивчення їх всіх за короткий час – неможливе. Василь Васильович для кожної групи написав по декілька статей про культуру окремих видів рослин. Так, наприклад, в групі новоголландських рослин, автор подає статті про культуру акацій, каллістемонів, евгеній та епакрісів [31, с. 80–84]. В групі японських рослин, подані статті про культуру аралій, аукуб, евонімусів, аспідістр, гортензій та японського апельсина [31, с. 85–90]. В. Пашкевич наголошує, про не обов'язкове вивчення кожної статті підручника. Викладач може сам зробити вибір між запропонованими статтями. Для полегшення цього вибору ті з культур, які є менш важливими, надруковані дрібним шрифтом.

Відповідно до вимог програми передбачається також вивчення культури «деяких інших рослин». Автором подані наступні статті: «циклантові, панданові, бромелієві, екантові, кротони, драцени та корділіни, фікус, кальцеоларії, абутилони, конвалії, готейя та вигонка різних кущів» [31, с. 122–179]. Всі ці статті також надруковані дрібним шрифтом.

У розділі оранжерейних та тепличних культур розміщення навчального матеріалу частково відрізняється від програми. Автор намагався, по можливості, краще систематизувати всі статті підручника. Стосовно статей про вироби з живих та засушених квітів В. Пашкевич відмічає, що хоча такі відомості й вимагаються

програмою, але класне вивчення даної статті – зайве: вона повинна слугувати довідником при практичному ознайомленні з цим предметом [31, с. 257–265].

У третій частині підручника також представлені статті про вигонку плодових рослин в теплицях, хоча за програмою матеріал даної статті мав би бути у другій частині. Василь Васильович вважає, що вивчення даного питання є раціональним лише після ознайомлення із влаштуванням теплиць та тепличними культурами [31, с. 240–256].

При написанні підручника автор користувався вітчизняними та зарубіжними літературними джерелами, зокрема, «Wilmorin's Blumengartnerei», «W. Allendorf's Kulturpraxis der besten kalt-und Warmhauspflanzen» та ін. [31, с. V]. Також у підручнику були використані матеріали із власних статей (наприклад, про папороть, пальми, сагові, кактуси, бугардії, орхідеї, драцени, корділіни та ін.), що були надруковані В. Пашкевичем раніше в інших виданнях [31, с. 113–152]. Окрім цього, визнаючи велике значення особистої практики із культури різноманітних рослин, автор дає ґрунтовні вказівки по різних культурах відомого практика-квітникаря, головного садівника Стрельнинських палацових оранжерей та садів В. Степанова, якому приносить свою щире вдячність [31, с. V].

Отже, В. Пашкевич підготував і опублікував підручник, який не втратив свого значення й донині, був двічі перевиданий та сприяв великій зацікавленості до вивчення садівництва, розповсюдженню садівничих знань та вмінь, впровадженню нових видів рослин та появі вітчизняних спеціалістів у даній галузі.

В. Пашкевич активно пропагував вітчизняне садівництво, сприяв створенню дослідних станцій із садівництва, брав участь у організації з'їздів та нарад садівників. За безпосередньої участі В. Пашкевича, разом із І. Мічуріним і М. Ритовим, були організовані Сочинська, Сухумська та Салгирська дослідні станції садівництва, 21 училище та 35 практичних школи, де створювалися плодіві сади, які стали основою для подальшого розвитку наукового плодівництва [6].

Працюючи головним спеціалістом департаменту землеробства, Василь Васильович продовжував свою викладацьку діяльність, читаючи курс плодівництва та помології на Петроградських сільськогосподарських курсах та на Стебутівських вищих жіночих сільськогосподарських курсах, розвиваючи свою програму помології на нових засадах [36, с. 72–74].

У 1918 р. В. Пашкевича відряджають до Криму для організації дослідницької справи. Спочатку він працює на Салгирській дослідній станції садівництва, а згодом – професором кафедри плодівництва Кримського університету.

У 1922 р. М.І. Вавілов запрошує В.В. Пашкевича у ВІР завідувати відділом плодівництва, де розкривається його талант великого ученого. Під керівництвом В.В. Пашкевича створюються колекції плодових на дослідних станціях інституту. Він проводить географічні посіви в 24 пунктах СРСР, організовує наради, проводить конференції [32, с. 5].

Під впливом М. Вавілова Василь Васильович Пашкевич брав активну участь в організації на території СРСР мережі дослідних станцій – Павловської, Кримської помологічної, Майкопської, Середньоазійської, Туркменської. За безпосередньої участі та під керівництвом В. Пашкевича проведено більшість експедиційних обстежень зі збору та закріплення на дослідних станціях культурних і дикорослих плодових рослин. М. Вавілов дуже цінував В. Пашкевича як вченого-плодовода та організатора. Він сприяв видруку його наукових робіт, в числі яких низка фундаментальних монографій по помології, сортовивченню та практичних керівництв [4; 27].

Василь Васильович також працював на Ленінградській та Павловській плодовоовочевих дослідних станціях. На Павловській експериментальній базі Всесоюзного інституту рослинництва посівом насіння від природного запилення мічурінського сорту Бельфлер-китайка був виведений сорт «яблуко Пашкевича червоне» (в 1948 р. прийнятий Державною комісією із сортовипробування) [1].

В.В. Пашкевич приділяв велику увагу медицині, зокрема, гомеопатії. Він стояв біля витоків вітчизняної лікарської індустрії, брав безпосередню участь у організації Могилевської дослідної станції лікарських рослин, керував роботою по заготівлі лікарської сировини в Білорусі та в Україні.

1894 р. В.В. Пашкевич опублікував «Перший російський посібник із культури лікарських і запашних рослин». В 1925 р. учений виступив на Всесоюзній нараді із лікарських рослин і лікарської сировини. В 1926 р. В.В. Пашкевич організував науково-дослідну роботу з лікарськими рослинами в системі ВАСГНІЛ.

Ще в дореволюційний період у «Щорічнику департаменту землеробства», ним були опубліковані описи лікарських рослин і їх медичне застосування. Пізніше В.В. Пашкевич допов-

нив і переробив багато матеріалів і видрукував роботи: «Лікарські рослини, їх культура і збір» (1924) та «Лікарські рослини, їх збір і культивування» (1930) [13; 14].

Василь Васильович дбав про введення в культуру багатьох вітчизняних та іноземних рослин. Серед них був північноамериканський і індійський подофіл, улюблене дітище В.В. Пашкевича. Вдалося вивчити біохімічні та фармакологічні особливості цієї рослини, біологію розвитку рослини, динаміку накопичення подофіліна та первинну технологію його вирощування. На сьогодні стало можливим ввести два види цієї рослини в культуру на території північно-західної частини Росії, в Україні, Прибалтиці та в Білорусі. Речовини, що знаходяться в цій дивовижній рослині, використовуються для лікування пухлинних захворювань [7, с. 265].

Дані про корисні рослини продовжували поповнюватися. 1939 р. у співавторстві зі співробітником Інституту рослинництва ім. М. Вавилова Г. Крейером, видана книга «Культура лікарських рослин», яка стала останньою, що вийшла за життя вченого.

1922 р. Василь Васильович призначений професором Ленінградського сільськогосподарського інституту. 1934 р. В. Пашкевич став доктором біологічних наук. 1935 р. йому присвоєно звання академіка ВАСХНІЛ і заслуженого діяча науки і техніки РРФСР [9, с. 255].

14 липня 1939 р. Василь Васильович Пашкевич помер і похований на Волковському кладовищі в Ленінграді.

Таким чином, кінець XIX – перша третина XX ст. ознаменувались появою в історії садівництва видатного помолога, вченого-плодовода В. Пашкевича. В його наукових працях вперше розроблені наукові основи вітчизняного садівництва. Оцінюючи внесок В. Пашкевича в науку, М. Вавілов назвав його «піонером наукового плодівництва». За шістьдесят років наукової та педагогічної діяльності вчений-педагог виховав та підготував величезну кількість спеціалістів із плодівництва. Науковий спадок професора В. Пашкевича складає понад 300 друкованих робіт, багато з яких не втратили своєї актуальності, а низка фундаментальних праць щоденно та широко використовується садівниками й дотепер.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова В. Василий Васильевич Пашкевич. О главном садовом России XIX–XX вв. / В. Богданова // Газета «Садовод». – 2009. – № 50.
2. Каталог отдела Министерства на Международной выставке плодоводства в С.-Петербурге в 1894 году / Министерство Земледелия и Государственных Имуществ. – СПб.: Типография С.-Петербургского Градоначальства, 1894. – С. 244–245.
3. Козловская З.А. Селекция яблони в Беларуси / З.А. Козловская. – Минск: Беларуская навука, 2015. – 457 с.
4. Костюк М.В. Из історії садівництва XIX–XX століття: видатний учений помолог, засновник наукового плодівництва, академік В.В. Пашкевич / М.В. Костюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/602/>
5. Костюк М.В. Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів і дослідної справи Черкащини (друга половина XIX – початок XX ст.): [монографія] / М.В. Костюк, А.П. Коцур. – Київ–Умань–Чернівці: Книги–XXI, 2008. – 240 с.
6. Лисавенко М.А. Жизнь и деятельность В.В. Пашкевича // Избранные сочинения по плодоводству / В.В. Пашкевич. – М.: Гос. изд-во с.-х. лит-ры, 1959. – С. 5–16.
7. Мамчур Т.В. Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844–2016): монографія (присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки) / Т.В. Мамчур, В.П. Карпенко, М.І. Парубок, О.В. Свистун [за ред. В.П. Карпенка]. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. – 280 с., іл.
8. Пашкевич В.В. Бесплодие и степень урожайности в плодоводстве в зависимости от сорта опыляющего / В.В. Пашкевич. – Л.: Изд. ин-та растениеводства, 1931. – 201 с.
9. Пашкевич В.В. // Большая Советская Энциклопедия. – М., 1955. – Т. 32. – С. 255.
10. Пашкевич В.В. Избранные сочинения по плодоводству / В.В. Пашкевич. – М.: Сельхозгиз, 1959. – 359 с., ил.
11. Пашкевич В.В. Культура ананасов. Изложение наиболее рекомендуемых в Западной Европе новейших способов выгонки ананасов, по Найту, Таттеру, Гампелю и др. / В.В. Пашкевич. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1889. – 46 с.
12. Пашкевич В.В. Культура лекарственных растений / В.В. Пашкевич. – СПб.: А.Ф. Девриен, 1894. – 132 с.

13. Пашкевич В.В. Лекарственные растения, их культура и сбор. Руководство к изучению лекарственных растений и их культуры для агрономов, сельскохозяйственных учебных заведений, для фармацевтов и любителей / В.В. Пашкевич. – М. – Пг., 1924. – 100 с.
14. Пашкевич В.В. Лекарственные растения, их сбор и культивирование / В.В. Пашкевич. – М., 1930. – 100 с.
15. Пашкевич В.В. Малина. (*Rubus Idaeus*). (По Шарлю Бальте) / В.В. Пашкевич. – М.: Газ. «Сад и огород», 1890. – 22 с.
16. Пашкевич В.В. Общая помология или учение о сортах плодовых деревьев / В.В. Пашкевич. – Л.; М.: Гос. изд-во: Гос. тип. им. Евг. Соколовой в Ленинграде, 1930. – 538 с., ил., черт. и граф.
17. Пашкевич В.В. Орех лесной *Corylus Avellana* и его культура / В.В. Пашкевич. – М.: Ред. газ. «Сад и огород», 1894. – 31 с.
18. Пашкевич В.В. Очерк флоры цветковых растений Минской губернии / В.В. Пашкевич. – СПб.: Тип. В. Демакова, 1883. – 118, [2] с. (Отт. из «Труды С.-Петербургского общества естествоиспытателей»). – Т. 13. – Вып. 2. – С. 111–229.
19. Пашкевич В.В. Персик. (По Шарлю Бальте) / В.В. Пашкевич. – М.: Газ. «Сад и огород», 1892. – 49 с.
20. Пашкевич В.В. Плодоводство в Казанской губернии / В.В. Пашкевич // Плодоводство в России: Материалы и исследования. – СПб., 1899. – Вып. 2. – 276 с.
21. Пашкевич В.В. Плодовое сортоведение или Помология на новых началах / В.В. Пашкевич. – СПб.: А.Ф. Девриен, 1911. – 100 с.
22. Пашкевич В.В. Плодовые деревья. Родоначальные формы и дикие родичи / В.В. Пашкевич. – СПб.: А. Ф. Девриен, 1912. – 148 с.
23. Пашкевич В.В. Слива. (По Шарлю Бальте) / В.В. Пашкевич. – М.: Газ. «Сад и огород», 1895. – 46 с.
24. Пашкевич В.В. Соображения по поводу устройства школьных садов при земских народных училищах Московского уезда / В.В. Пашкевич. – М.: Тип. В. Чичерина, 1895. – 7 с.
25. Пашкевич В.В. Сортоизучение и сортоводство плодовых деревьев / В.В. Пашкевич. – М. – Л.: Сельхозгиз, 1933. – 512 с.
26. Пашкевич В.В. Уманский Царицын сад / В.В. Пашкевич // Вестник Императорского Российского Общества Садоводства. – СПб., 1894. – № 3. – С. 167–179.
27. Пашкевич В.В. Уход за плодовым садом. Практическое руководство / В.В. Пашкевич. – Изд. 6-е. – М.: Новая деревня: 8-я тип. треста «Киевпечать», 1926. – 343 с.
28. Пашкевич В. В. Учебник садоводства / В.В. Пашкевич. – Б. м., б. г. – 288 с.
29. Пашкевич В.В. Учебник садоводства для низших школ садоводства. Основные ботанические сведения. Почва и удобрение. Размножение растений. Огородничество / В.В. Пашкевич. – СПб.: А.Ф. Девриен, 1910. – Ч. 1. – 288 с., 207 ил.
30. Пашкевич В.В. Учебник садоводства для низших школ садоводства. Плодоводство / В.В. Пашкевич. – Изд. 2-е, испр. и доп. – СПб.: А.Ф. Девриен, 1911. – Ч. 2. – 354 с., 200 ил.
31. Пашкевич В.В. Учебник садоводства для низших школ садоводства Садоводство декоративное. Цветочные изделия. Выгонка плодов / В.В. Пашкевич. – Изд. 2-е, перераб. – СПб.: А.Ф. Девриен, 1912. – Ч. 3. – 313 с., 159 ил.
32. Пономаренко В.В. Жизнь, отданная служению науке: К 155-летию со дня рождения В.В. Пашкевича / В.В. Пономаренко // Современное садоводство. – 2013. – № 2. – С. 1 – 5.
33. Рева М.Л. 70 років арборетуму В.В. Пашкевича у дендропарку «Софіївка» / М.Л. Рева // Питання біології акліматизованих рослин. – К. – 1963. – С. 9- 16.
34. Тетерев Ф.К. Научное наследство В.В. Пашкевича [Василий Васильевич Пашкевич] / Ф.К. Тетерев // Вестник социалистического растениеводства ВАСХНИЛ, Ин-т растениеводства. – М.; Л.: Сельхозгиз, Ленингр. отд-ние, 1940. – № 1. – С. 9–19.
35. Шлапак В.П. Арборетум В.В. Пашкевича як історична частина дендрологічного парку «Софіївка» НАН України / В.П. Шлапак, І.С. Косенко // Науковий вісник УкрДЛТУ: зб. наук.-техн. праць. – Сер.: Проблеми урбоекології та фітомеліорації. – Львів: Вид-во УкрДЛТУ. – 2003. – Вип. 13.5. – С. 363–372.
36. Юбилейный справочник журнала «Плодоводство» за истекшее двадцатилетие: 1890–1914. – СПб., 1914. – С. 72–74.

REFERENCES

1. Bogdanova V. Vasiliy Vasil'yevich Pashkevich. O glavnom sadovode Rossii XIX–XX vv. / V. Bogdanova // Gazeta «Sadovod». – 2009. – № 50.

2. Katalog otдела Ministerstva na Mezhdunarodnoy vystavke plodovodstva v S. – Peterburge v 1894 godu / Ministerstvo Zemledeliya i Gosudarstvennykh Imushchestv. – SPb.: Tipografiya S. – Peterburgskogo Gradonachal'stva, 1894. – S. 244–245.
3. Kozlovskaya Z.A. Seleksiya yabloni v Belarusi / Z.A. Kozlovskaya. – Minsk: Belaruskaya navuka, 2015. – 457 s.
4. Kostiuk M.V. Iz istorii sadivnytstva XIX–XX stolittia: vydatnyi uchenyi pomoloh, zasnovnyk naukovoho plodivnytstva, akademik V.V. Pashkevych / M.V. Kostiuk [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/602/>
5. Kostiuk M.V. Stanovlennia ta rozvytok sil's'kohospodars'kykh osvitychiv zakladiv i doslidnoi spravy Cherkashchyny (druha polovyna XIX – pochatok XX st.): [monohrafiia] / M.V. Kostiuk, A.P. Kotsur. – Kyiv – Uman' – Chernivtsi: Knyhy – XXI, 2008. – 240 s.
6. Lisavenko M.A. Zhizn' i deyatel'nost' V.V. Pashkevicha // Izbrannyye sochineniya po plodovodstvu / V.V. Pashkevich. – M.: Gos. izd-vo s.-kh. lit-ry, 1959. – S. 5–16.
7. Mamchur T.V. Vcheni-botaniky Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva ta yikh naukovy doslidzhennia (1844–2016): monohrafiia (prysviachuiet'sia 95-richchiu stvorennia kafedry botaniky) / T.V. Mamchur, V.P. Karpenko, M.I. Parubok, O.V. Svystun [za red. V.P. Karpenka]. – Uman': Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Vizavi», 2017. – 280 s., il.
8. Pashkevich V.V. Besplodiye i stepen' urozhaynosti v plodovodstve v zavisimosti ot sorta opylyayushchego / V.V. Pashkevich. – L.: Izd. in-ta rastenyevodstva, 1931. – 201 s.
9. Pashkevich V.V. // Bol'shaya Sovetskaya Entsiklopediya. – M., 1955. – T. 32. – S. 255.
10. Pashkevich V.V. Izbrannyye sochineniya po plodovodstvu / V.V. Pashkevich. – M.: Sel'khozgiz, 1959. – 359 s., il.
11. Pashkevich V.V. Kul'tura ananasov. Izlozheniye naiboleye rekomenduyemykh v Zapadnoy Yevrope noveyshikh sposobov vygonki ananasov, po Naytu, Tatteru, Gampelyu i dr. / V.V. Pashkevich. – SPb.: Tip. V. Kirshbauma, 1889. – 46 s.
12. Pashkevich V.V. Kul'tura lekarstvennykh rasteniy / V.V. Pashkevich. – SPb.: A.F. Devriyen, 1894. – 132 s.
13. Pashkevich V.V. Lekarstvennyye rasteniya, ikh kul'tura i sbor. Rukovodstvo k izucheniyu lekarstvennykh rasteniy i ikh kul'tury dlya agronomov, sel'skokhozyaystvennykh uchebnykh zavedeniy, dlya farmatsevtov i lyubiteley / V.V. Pashkevich. – M. – Pg., 1924. – 100 s.
14. Pashkevich V.V. Lekarstvennyye rasteniya, ikh sbor i kul'tivirovaniye / V.V. Pashkevich. – M., 1930. – 100 s.
15. Pashkevich V.V. Malina. (Rubusidaeus). (Po Sharlyu Bal'te) / V.V. Pashkevich. – M.: Gaz. «Sad i ogorod», 1890. – 22 s.
16. Pashkevich V.V. Obshchaya pomologiya ili ucheniye o sortakh plodovykh derev'yev / V.V. Pashkevich. – L.; M.: Gos. izd-vo: Gos. tip. im. Yevg. Sokolovoy v Leningrade, 1930. – 538 s., il., chert. i graf.
17. Pashkevich V.V. Orekh lesnoy Corylus Avellana i yego kul'tura / V.V. Pashkevich. – M.: Red. gaz. «Sad i ogorod», 1894. – 31 s.
18. Pashkevich V.V. Ocherk flory tsvetkovykh rasteniy Minskoy gubernii / V.V. Pashkevich. – SPb.: Tip. V. Demakova, 1883. – 118, [2] s. (Ott. iz «Trudy S.-Peterburgskogo o-va yestestvoispytateley»). – T. 13. – Vyp. 2. – S. 111–229.
19. Pashkevich V.V. Persik. (Po Sharlyu Bal'te) / V.V. Pashkevich. – M.: Gaz. «Sad i ogorod», 1892. – 49 s.
20. Pashkevich V.V. Plodovodstvo v Kazanskoy gubernii / V.V. Pashkevich // Plodovodstvo v Rossii: Materialy i issledovaniya. – SPb., 1899. – Vyp. 2. – 276 s.
21. Pashkevich V.V. Plodovoye sortovedeniye ili Pomologiya na novykh nachalakh / V.V. Pashkevich. – SPb.: A.F. Devriyen, 1911. – 100 s.
22. Pashkevich V.V. Plodovyye derev'ya. Rodonachal'nyye formy i dikiye rodichi / V.V. Pashkevich. – SPb.: A. F. Devriyen, 1912. – 148 s.
23. Pashkevich V.V. Sliva. (Po Sharlyu Bal'te) / V.V. Pashkevich. – M.: Gaz. «Sad i ogorod», 1895. – 46 s.
24. Pashkevich V.V. Soobrazheniya po povodu ustroystva shkol'nykh sadov pri zemskikh narodnykh uchilishchakh Moskovskogo uyezda / V.V. Pashkevich. – M.: Tip. V. Chicherina, 1895. – 7 s.
25. Pashkevich V.V. Sortoizucheniye i sortovodstvo plodovykh derev'yev / V.V. Pashkevich. – M. – L.: Sel'khozgiz, 1933. – 512 s.
26. Pashkevich V.V. Umanskiy Tsaritsyn sad / V.V. Pashkevich // Vestnik Imperatorskogo Rossiyskogo Obshchestva Sadovodstva. – SPb., 1894. – № 3. – S. 167–179.
27. Pashkevich V.V. Ukhod za plodovym sadom. Prakticheskoye rukovodstvo / V.V. Pashkevich. – Izd. 6-ye. – M.: Novaya derevnya: 8-ya tip. tresta «Kiyevpechat'», 1926. – 343 s.

28. Pashkevich V. V. Uchebnik sadovodstva / V.V. Pashkevich. – B. m., b. g. – 288 s.
29. Pashkevich V.V. Uchebnik sadovodstva dlya nizshikh shkol sadovodstva. Osnovnyye botanicheskiye svedeniya. Pochva i udobreniye. Razmnozheniye rasteniy. Ogorodnichestvo / V.V. Pashkevich. – SPb.: A.F. Devriyen, 1910. – CH. 1. – 288 s., 207 il.
30. Pashkevich V.V. Uchebnik sadovodstva dlya nizshikh shkol sadovodstva. Plodovodstvo / V.V. Pashkevich. – Izd. 2-ye, ispr. i dop. – SPb.: A.F. Devriyen, 1911. – CH. 2. – 354 s., 200 il.
31. Pashkevich V.V. Uchebnik sadovodstva dlya nizshikh shkol sadovodstva Sadovodstvo dekorativnoye. Tsvetochnyye izdeliya. Vygonka plodov / V.V. Pashkevich. – Izd. 2-ye, pererab. – SPb.: A.F. Devriyen, 1912. – CH. 3. – 313 s., 159 il.
32. Ponomarenko V.V. Zhizn', otdannaya sluzheniyu nauke: K 155-letiyu so dnya rozhdeniya V.V. Pashkevicha / V.V. Ponomarenko // Sovremennoye sadovodstvo. – 2013. – № 2. – S. 1–5.
33. Reva M.L. 70 rokiv arboretumu V.V. Pashkevycha u dendroparku «Sofiiivka»/ M.L. Reva // Pytannia biolohii aklimatyzovanykh roslyn. – K., 1963. – S. 9–16.
34. Teterev F.K. Nauchnoye nasledstvo V.V. Pashkevicha [Vasiliy Vasil'yevich Pashkevich] / F.K. Teterev // Vestnik sotsialisticheskogo rasteniyevodstva VASKHNIL, In-t rasteniyevodstva. – M.; L.: Sel'khozgiz, Leningr. otd-niye, 1940. – № 1. – S. 9–19.
35. Shlapak V.P. Arboretum V.V. Pashkevycha yak istorychna chastyna dendrolohichnoho parku «Sofiiivka» NAN Ukrainy / V.P. Shlapak, I.S. Kosenko // Naukovy visnyk UkrDLTU: zb. nauk.-tekhn. prats'. – Ser.: Problemy urboekolohii ta fitomelioratsii. – L'viv: Vyd-vo UkrDLTU. – 2003. – Vyp. 13.5. – S. 363–372.
36. Yubileyny spravochnik zhurnala «Plodovodstvo» za isteksheye dvadtsatiletiye: 1890 – 1914. – SPb., 1914. – S. 72–74.

© *Майя Костюк*
 © *Ольга Гарбар*
 (Умань)

НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АКАДЕМИКА В.В. ПАШКЕВИЧА

Исследуется жизненный путь, научная, преподавательская и практическая деятельность Василия Васильевича Пашкевича – выдающегося ученого в области плодородства, дендрологии, интродукции и акклиматизации растений и паркостроительства.

Отмечено, что творческое наследие ученого составляет свыше 300 научных работ по различным вопросам садоводства. Установлено, что основные научные исследования В. Пашкевича были посвящены изучению сортоведения плодовых деревьев. Выяснено, что ученый исследовал устойчивость сортов к почвенно-климатическим условиям в разных регионах, разрабатывал вопросы стандартизации и районирования плодовых сортиментов, стерильности и фертильности плодовых деревьев. Акцентировано, что В. Пашкевич придавал большое значение изучению плодовых деревьев и их диких родственников, биологии цветения и плодоношения плодовых культур, подбора опылителей для наиболее важных промышленных сортов; изучал цветоводство, овощеводство и лекарственные растения.

Рассмотрена научно-педагогическая деятельность В. Пашкевича в Уманском училище земледелия и садоводства и его вклад в развитие садоводческого образования. Подано историко-научный анализ авторского «Учебника садоводства для низших школ садоводства». Доказано, что научные достижения В. Пашкевича были весомым вкладом в развитие отечественного садоводства.

Ключевые слова: Василий Васильевич Пашкевич, научные исследования, помология, садоводство, плодородство, Уманское училище земледелия и садоводства, «Учебник садоводства для низших школ садоводства».

© *Maïia Kostiuk*
 © *Olha Harbar*
 (Uman city)

SCIENTIFIC-AND-EDUCATIONAL AND PRACTICAL ACTIVITY OF THE ACADEMICIAN – V.V. PASHKEVYCH

The way of life, scientific, teaching and practical activity of Vasyl Vasyliovych Pashkevych, a prominent scholar in the field of fruit growing, dendrology, plant introduction and acclimatization, and park building was studied in the article. It was noted that creative heritage of the scientist is more than 300 scientific works on various issues concerning gardening.

It was found that the main scientific researches of V. Pashkevych were dedicated to studying of varieties recording of fruit trees. It was ascertained that the scientist studied the varieties resistance to soil-and-climatic conditions in different regions, developed issues on standardization and zoning of fruit assortments, sterility and fertility of fruit trees. It was emphasized that V. Pashkevych paid great attention to the study of fruit trees and their wild relatives, biology of flowering and fruit bearing of fruit crops, selection of pollinators for the most important industrial varieties; studied floriculture, vegetable growing and medicinal plants.

Scientific-and-pedagogical activity of Pashkevych in Uman School of Agriculture and Horticulture and his contribution to the development of gardening education was considered. Historical-and-scientific analysis of author's «Schoolbook on gardening for the lower schools of horticulture» was given. It was proved that scientific achievements of V. Pashkevych were a significant contribution to the development of domestic horticulture.

Keywords: Vasyl Vasyliovych Pashkevych, scientific researches, pomology, horticulture, fruit growing, Uman School of Agriculture and Horticulture, «Schoolbook on gardening for the lower schools of horticulture».

До редакції надійшла 13.03.2018.

УДК 93/94:929:631.9

**© Ірина Сергєєва
(Харків)**

Б.К. ЄНКЕН ЯК ПРЕДТЕЧА НАЦІОНАЛЬНОГО ГЕНБАНКУ РОСЛИН УКРАЇНИ

Метою дослідження є історико-науковий аналіз внеску видатного вченого Б.К. Єнкена (1873–1943) у закладення основ роботи з генетичними ресурсами рослин в Україні.

Методи – ідеографічний, порівняльно-історичний, хронологічний.

Борис Карлович Єнкен – один з фундаторів Харківської селекційної станції, вчений агроном, педагог, організатор вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи. Він один із перших, хто обґрунтував актуальність створення колекцій зразків генофонду не лише, як резерватів вихідного матеріалу для селекції, але й для запобігання ерозії генофонду рослин шляхом збереження сортів народної селекції та цінних дикорослих форм у спеціальних колекційних розсадниках. Вчений зробив практичні кроки для реалізації цих положень на Харківській селекційній станції, що у подальшому стало підґрунтям для створення Національного генбанку рослин України – однієї із заповорок економічної та соціальної стабільності й сталого розвитку в Україні, і світі в цілому.

Ключові слова: Б.К. Єнкен, генетична ерозія, генбанк, збереження, Харківська селекційна станція.

У 2018 р. виповнюється 110-а річниця з часу заснування Харківської селекційної станції – першої селекційної станції в Російській імперії, спадкоємцем якої є Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН. Водночас, у цьому році виповнилося 145 років від дня народження Бориса Карловича Єнкена – одного з фундаторів станції, вченого-селекціонера, агронома, педагога, одного з основоположників суспільної агрономії, талановитого організатора вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Нині Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва – це потужна науково-дослідна установа з розробки методології селекції і насінництва польових культур, створення, вивчення та впровадження у виробництво сортів і гібридів зернових колосових, зернобобових культур, кукурудзи і соняшнику, покращення якості продукції, підвищення стійкості сортів до біотичних та абіотичних чинників, удосконалення

технології вирощування рослинницької продукції. Одним з основних напрямів діяльності інституту є науково-методичне керівництво та координація роботи понад 30 провідних наукових установ України з ведення Національного банку генетичних ресурсів рослин України (Генбанку) – одного з найбільших у світі за обсягом і різноманіттям, у якому на початок 2018 р. зосереджено понад 148 тисяч сортів і форм сільськогосподарських рослин («зразків»). Генетичне різноманіття рослин, що підтримується у Генбанку, є однією з основ розвитку вітчизняної селекції та рослинництва, запорукою продовольчої, економічної, екологічної та соціальної безпеки держави. Усвідомлення ролі генбанків як джерела зародкової плазми для створення сортів сільськогосподарських культур з високою врожайністю, якістю продукції, витривалістю до несприятливих чинників середовища тощо припадає на кінець XIX – початок XX ст. [15].